

# RROMII DIN ȚARA FĂGĂRAȘULUI ÎN EPOCA PRINCIPATULUI TRANSILVĂNEAN

Claudia Elena SIMA<sup>1</sup>

## GYPSIES FROM FĂGĂRAȘ COUNTY DURING THE TRANSYLVANIAN PRINCIPALITY ERA

### ABSTRACT

*The appearance of gypsies in Europe has given rise to several legends, due to the lack of historical sources. If at first it was claimed that they came from Egypt, later after long research by several historians, it was concluded that they came from India.*

*Gypsies were a nomadic people who arrived in Transylvania in the 14<sup>th</sup> century. Here they were organized in a gypsy voivodeship. In Făgăraș County, there was the function of gypsy voivode in the 17<sup>th</sup> century. Regarding the first information related to their appearance in Făgăraș County, it is about the donation made by Mircea cel Bătrân to boyar Costea, of 17 „ciganus tentoriatu”.*

*Information about the payment and donations of the gypsies can be found in the conventions of the employees from the domain of Făgăraș, in the „Urbariile Țării Făgărașului” (Land Book Register), but also in the economic diaries of the princess Anna Bornemisza.*

**Keywords:** gypsy, nomadic people, voivode, Economic journals, employee conventions.

În ceea ce privește locul de unde au venit și când au venit rromii în Europa au fost puse multe întrebări și la început s-au format multe idei greșite. Apariția lor în Europa corespunde cu punctul culminant al religiei creștine, catolice, când totul era cercetat și explicat în conformitate cu dogmele bisericii, ea fiind prima și ultima instanță.

Istoria rromilor a fost mereu comparată cu istoria poporului evreu. Dacă în ceea ce privește istoria poporului evreu avem informații, în privința rromilor mărturiile sunt foarte puține.

Absența izvoarelor a dat naștere multor legende; astfel, Alexandre Paspati, lingvist din secolul al XIX-lea, susținea că „adevărata istorie a rasei țigănești se află în studiul propriei lor limbi”. În mod incontestabil, studiul limbii rromani poate dezvălui foarte multe informații despre originea limbii rrome și a poporului rrom.

La început s-a considerat că aceștia au venit din Egipt sau din alte locuri, fapt pentru care în țările europene au fost numiți ațigani și țigani. Unul dintre cei care și-a dat seama că limba lor este de origine indiană a fost maghiarul Wáli István. Acesta și-a format părerea în momentul în care era student la teologie în Olanda și i-a auzit

---

<sup>1</sup> Muzeograf, Muzeul Țării Făgărașului „Valer Literat”, Făgăraș;  
e-mail: simaclusia85@yahoo.com.

vorbind pe colegii săi indieni. Astfel a făcut o comparație între limba acestora și cea vorbită de rromii în Ungaria.

Dar mai era încă drum lung până a se ști cu exactitate cine sunt rromii și de unde vin ei. Există mai multe legende care vorbesc despre o țară a rromilor. Un rrom coșnițar din Bulgaria, Ali Ceaușev, povestea că rromii „aveau un împărat mare, un Rrom. El era prințul nostru. Era padișahul nostru. Rromii locuiau pe-atunci cu toții laolaltă într-o țară, într-un vilaiet bun. Numele acestui vilaiet era Sindh (...), aceasta era o țară curată (frumoasă). Găseai acolo multă fericire și multă bucurie. Toți o duceau bine. Numele împăratului nostru era Maramengro Dev. El mai avea doi frați. Numele lor erau Romano și Singan. Toate bune și frumoase, dar se întâmplă un mare război. Musulmanii l-au făcut. Soldații au distrus țara Rromilor. Au pârjolit pământul. Toți Rromii au fugit din țara lor (...). Cei trei frați și-au purtat oamenii pe drumuri îndepărtate. Unii au mers în Arabia, unii în Armenia și alții în Bizanț”<sup>2</sup>.

M. Stănescu este cel care spunea că Barbu Constantinescu, care a fost profesor la Școala Normală din București, a fost „singurul român care putem zice că a studiat și aprofundat cu oarecare succes limba țigănească”. El este cel care ne demonstrează în cartea sa că limba țiganilor este de origine sanscrită și că ei sunt veniți din India<sup>3</sup>.

Un alt cercetător, englezul Donald Kenrick, susținea că rromii au plecat din India în secolul al III-lea când șahul Ardashir (224-241) cucerește și transformă nordul Indiei într-o colonie a Persiei (Iranul de astăzi). Strămutarea lor s-a petrecut în mod pașnic, iar bogăția Imperiului Persan a atras lume diferită acolo.

Profesorul francez Marcel Courthiade era de părere că vechii rromi au plecat spre Europa în secolul al XI-lea, dând și o dată exactă – 21 decembrie 1018<sup>4</sup>.

După lungi cercetări s-a ajuns la concluzia că țara de origine a rromilor a fost India, iar limba acestora era neo-indiană. Cei care au cercetat spun că aceștia au plecat între secolele III-XI din această zonă. Despre aceștia se știa că erau cei care trăiau mai mult cu ceea ce găseau aruncat, decât cu ceea ce li se dădea. Stăteau la marginea așezărilor omenești, prin ruine, păduri și tot felul de ascunzișuri, lucru care inspira teama pentru cei din jurul lor.

### **Rromii în Țara Făgărașului**

Prima atestare documentară a rromilor în spațiul românesc are loc prin actul emis în 1385 de domnul Țării Românești, Dan I, care a dăruit mănăstirii Tismana 40 de sălașe de ațigani care aparținuseră inițial mănăstirii Vodița.

În Moldova, în 1428, domnitorul Alexandru cel Bun a dăruit mănăstirii Bistrița 31 de sălașe de ațigani.

Popor nomad, țiganii au ajuns în Transilvania în secolul al XIV-lea. În Țara Făgărașului au fost menționați printr-o donație de 17 „ciganus tentoriatius” (țigani de cort), făcută de către voievodul Mircea cel Bătrân boierului Costea, care stăpânea sa-

---

<sup>2</sup> Gheorghe Sarău, *Rromii, India și limba rromani*, București, Editura Kriterion, 1998, p. 14.

<sup>3</sup> Dr. Barbu Constantinescu, *Probe de limba și literatura țiganilor din România*, București, 1878, p. 12.

<sup>4</sup> Donald Kenrick, *Rromii din India la Mediterana. Migrația rromilor*, traducere din limba engleză de Laura Lotreanu, București, Editura Alternative, 1998, p. 19.

tul Viștea de Jos și parțial Arpașu de Jos<sup>5</sup>. Până în anul 1530 au avut statutul de iobagi regali, apoi au depins direct de principele transilvănean. Unii dintre ei aveau statutul de robi, aceștia fiind puțini la număr, alții aveau statut de iobagi și beneficiau de o autonomie etnică, având conducător propriu numit de principe<sup>6</sup>.

Țiganii care trăiau sedentari erau organizați în grupuri mici, cel mai mic dintre ele fiind familia. Despre rromii nomazi din Transilvania, V. Achim, spunea că sălașul era numit de obicei „companie”.

În Transilvania rromii erau organizați după modelul românesc, într-un voivodat, care avea o lungă autonomie juridică și era condus de un voivod. Acest lucru reiese din câteva diplome emise de regii Ungariei și principii Transilvaniei, în secolele al XV-lea și al XVI-lea, unor cete de rromi în frunte cu voivodul lor. Un bun exemplu ar putea fi diploma din anul 1422, dată de regele Sigismund, prin care se conferea voivodului Ladislau dreptul de judecată asupra supușilor lui rromi<sup>7</sup>.

O altă informație despre existența țiganilor în Transilvania apare în rescriptul din 1476 al regelui Matei Corvin, care avea legătură cu țiganii de la marginea orașului Sibiu, voievodului și voievodatului Transilvaniei fiindu-le interzis să-i mai judece pe aceștia, dreptul de judecată revenind orașului Sibiu. Regele dorea să le respecte drepturile și să le ofere o viață liniștită și în conformitate cu obiceiurile lor<sup>8</sup>.

Informații detaliate despre prezența și activitatea rromilor pe domeniul Țării Făgărașului putem găsi în „Urbariile Țării Făgărașului”, volumul II, și jurnalele principesei Anna Bornemisza. Pe domeniul Țării Făgărașului erau țigani așezați, dar și nomazi. Aceștia erau înscrși cu numele atât ei, cât și copiii lor, și aveau diferite meserii.

Țiganii aveau în fruntea lor un voivod, care era de pe domeniul lor și avea atribuții de drept. Acesta răspundea de ei și de obligațiile lor față de stăpân și avea obligația să-i urmărească atunci când încercau să fugă. În cazul în care aceștia fugeau, voivozii lor trebuiau să îi aducă înapoi.

Pe lângă voivozii de pe fiecare domeniu, exista și un voivod al țiganilor pe „țară”, care să strângă dările de la toți țiganii nomazi și de la cei zlătari, spălători de aur<sup>9</sup>.

În ceea ce privește funcția de voivod al țiganilor, putem spune că aceasta exista încă din secolul al XVII-lea în Țara Făgărașului. Un bun exemplu de voivod al țiganilor este cel al lui Șerban Comșuț, boier din Copăcel. În 6 mai 1679, principesa Anna Bornemisza îl acceptă pe acesta ca voivod al țiganilor din Țara Făgărașului, printr-un act în care se spunea: „Luând asupra lui de bună voie acest voivodat, el jura să fie credincios doamnei, pe țiganii de sub mâna lui să-i mâne în slujba cetății, după

---

<sup>5</sup> Constantin Băjenaru, *Un statut-model de asociere a rromilor din județul interbelic Făgăraș*, mss., Muzeul Țării Făgărașului „Valer Literat”.

<sup>6</sup> *Ibidem*.

<sup>7</sup> Mihai Florin Hasan, *Informații despre prezența țiganilor în voievodatul Transilvaniei și comitatele vecine în secolele XIV-XV*, în „Revista Bistriței”, XXIII, 2009, p. 111-113.

<sup>8</sup> Adalbert Geborda, *Situația juridică a țiganilor din Ardeal (teză de doctorat)*, București, Editura Universității din București, 1932, p. 14.

<sup>9</sup> David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVII-lea*, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 109.

nevoie, cu frumoasă și dreaptă rânduială, să nu-i mâne, să nu-i silească, din supărare sau pentru sporirea propriului câștig, la slujbă fără rînd, pentru astfel de lucru să nu-i păgubească, să țină rânduială dreaptă atât la acestea cât și la globirea infracțiunilor, impunând acestea și subalternilor săi, să nu introducă nici o inovație în slujbă sau alte sarcini, în nimic. Se leagă să strângă cu dreptate de la ei darea și alte contribuții în obicei și să le servească la timp doamnei și căpitanului; să nu îngăduie nici subalternilor săi să arunce asupra țișanilor vreo plată peste rînd sau vreo insolvență, iar dacă i-ar vedea făcând de acestea, să-i și scoată dintre ajutoarele sale. Legămintele pe care el le-ar călca, fie în întregime, fie în parte, să fie pedepsit de căpitanul mare potrivit mărimii abuzului”<sup>10</sup>.

În Urbariile Țării Făgărașului întâlnim informații despre aceștia în convențiile de plată ale angajaților domeniului și cetății Făgăraș. În ceea ce îi privește pe țișani, în convenția din anul 1666 se specifica că aceștia primeau pe zi, fiecare persoană în parte, diferite alimente când lucrau la cetate.

Între anii 1670-1680 s-au întocmit mai multe registre de convenții ale angajaților de pe domeniul Făgărașului. În cel din anul 1670 și cel din 5 martie 1672, se precizează ca atunci când țișanii lucrează în cetate, fiecare țișan de coh (țișan care lucrează la extragerea metalelor din minereu), să primească 8 pânișoare pe zi.

Rezoluția privind numirea și tratarea vameșului, țișanilor și diecilor români, asesorilor, darabanților băștieri, boierilor și plăieșilor<sup>11</sup> din 13 mai 1678 preciza sarcina pe care trebuiau să o îndeplinească țișanii. Aceștia trebuiau să plătească 108 florini. Înainte de această rezoluție suma era mai mică, pentru că ei și lucrau.

În 5 iunie 1678, pe domeniul Țării Făgărașului a fost emis un document prin care patru țișani stau chezași (garanți) pentru Iuon Cizmaș, țișanul lui Petru Alvinczi, cu câte 30 de florini, garantând că acesta nu va fugi, ci îl va sluji: „(...) în fața noastră Țiganul Thodor – țișanul generosului domn Vajda Péter, locuitor al Făgărașului, Țiganul Alde – țișanul unuia dintre protopopii actuali Jááși Popa Rad (din Iași, lângă Făgăraș-n.n.), Țiganul Stanciul – țișanul doamnei Maria, și Țiganul Juon – țișanul iobag al domnului Boros Istvan, toți locuitori ai Făgărașului, care în conformitate cu voința bună și liberă a lor, cu datul mâinilor, «seorsim et singillatim», stau chezași în fața noastră cu câte treizeci de florini ungurești pentru țișanul Juon Csizmás al generosului domn Alvinczi Péter, actualul prefect, care înainte de aceasta provenind din Brașov, conform voinței bune și libere s-a dat pe el aici, sub mâna lui Kapocseli Serban Vajda (din Copăcel-n.n.), care după aceea transferând (...) la generosul domn Alvinczi, care nu a dorit ca acest iobag țișan al lui în continuare fără chezași să se ascundă ici-colo și să se plimbe, pentru care chezașii numiți înainte sunt chezași”<sup>12</sup>.

Jurnalele economice ale principesei Anna Bornemisza aduc noi informații despre impozitele țișanilor. În documentul din 14 august 1667, provizorul cetății, Boér István, a fost cel care a dus banii dați de către țișanii lui Kemény János, de la

---

<sup>10</sup> *Ibidem*, p. 110.

<sup>11</sup> *Ibidem*, p. 878.

<sup>12</sup> *Idem*, *Urbariile Țării Făgărașului*, vol. II, 1651-1680, București, Editura Academiei RSR, 1976, p. 483.

Făgăraș, la Dumbrăveni. Suma dusă de către acesta a fost de 102 florini. Tot acesta a trimis în 22 decembrie 1667 și onorariul vovodului țigan, în valoare de 20 de florini.

Cei doi reprezentanți ai țiganilor căldărari și corturari, vovodul Nan și respectiv vovodul Frensz, au „pregătit” suma de 50 florini, bani pentru impozit, în data de 15 iulie 1667. Astfel s-a stabilit ca în fiecare an, când este târgul Sfintei Margareta de la Mediaș sau imediat după, aceștia să predea această sumă.



**Principesa Anna Bornemisza**

În anul 1668, impozitul țiganilor era de 96 florini, acest lucru reieșind din jurnale, unde se precizează că suma a fost strânsă în data de 1 septembrie 1668.

În ceea ce îi privește pe voivozii țiganilor și aceștia trebuiau să plătească o sumă de 25 de florini. Astfel, vovodul Nan și vovodul Ferencz au plătit-o în data de 1 septembrie 1668, respectiv 6 septembrie 1668.

În 29 decembrie 1668 onorariul vovodului țiganilor, Molnar János, a fost de 7 taleri și banii de poltură de 6 florini, iar onorariul unui țigan era de 5,50 florini<sup>13</sup>.

În 10 aprilie 1669, în jurnalul Annei Bormemisza se precizează că vovodul țiganilor trebuie să plătească anual 10 taleri. Cei doi voivozi ai țiganilor corturari erau obligați să plătească anual 25,5 florini, dar această sumă nu era încasată de către provizorul curții. Un bun exemplu este cel al domnului Kemény Simon care avea 18 țigani. Fiecare trebuia să dea anual suma de 6 florini, deci în total 108 florini.

Dacă în anul 1668 cei doi voivozi nu au putut să plătească suma în aceeași zi, în 1669 cei doi au reușit acest lucru, în data de 29 iunie. Pentru anul 1669, în 5 decembrie, vovodul țiganilor a plătit pentru 10 taleri 20 florini, iar banii țiganilor lui Kemény János au fost în valoare de 102 florini.

În anul 1670, pe 19 ianuarie, s-a administrat restanța impozitului țiganilor lui Kemény János, de 12 florini, iar în 20 ianuarie căpitanul cetății, Veres Péter, a luat banii de onorariu de la fierbătorii de azotat de potasiu, în valoare de 40 florini.

---

<sup>13</sup> Szádeczky Béla, *I. Apafi Mihály fejedelem udvartartása, Bornemisza Anna Gazdasági Naplói (1667-1690)*, Első kötet, Budapest, A.M. Tud. Akadémia Könyvtár-és Könyvtudományi Intézet, 1911, p. 9.

În ceea ce privește valoarea sumei care trebuia dată de către o parte dintre Țigani aurari conduși de Nyerges György în 15 decembrie 1670, s-a ajuns la concluzia că aceasta nu a fost achitată corect, astfel că noul voivod Eötvös Mihály a mai dat 60 de florini.

În jurnalul Annei Bornemisza din anul 1672 se găsesc informații despre modul de adunare a banilor: „(...) de la persoanele din toată Țara Făgărașului veniturile obișnuite a fi administrate și venituri posibile încasate de la ei, împreună cu judecata legală, vor fi împărțiți cum se cuvine cu domnul căpitan, în funcție de starea de degradare a acelor bunuri”<sup>14</sup>. Astfel, în 5 martie 1672, voivodul a adus 60 florini, care reprezentau impozitul datorat de Țigani domnului Kemény Simon, onorariul lui fiind de 20 florini.

Alte informații sunt din 17 noiembrie 1672, când se amintea că voivozii Țiganilor corturari trebuiau să dea anual 100 de florini, precizându-se că „această sumă este în totalitate a noastră, nu a fost luată de provizor”. Voivodul Țiganilor trebuia să dea 20 de taleri – „jumătate din sumă este a noastră, jumătate a domnului căpitan”. La fel se întâmpla și cu suma care era primită de la Țigani lui Kemény Simon<sup>15</sup>.

Dacă în anii trecuți cei doi fierbători de potasiu plăteau onorariul de 10 taleri, când fierbeau azotatul pentru necesarul curții, din acest an ei au început să plătească cu azotat de potasiu.

Impozitul Țiganilor domnului Kemény Simon, în valoare de 108 florini, din 7 februarie 1673, a fost trimis de provizorul curții de la Făgăraș, Boér László, iar în 22 aprilie 1673 tot acesta a mai trimis și restanța voivozilor Țiganilor căldărari, în valoare de 30 florini. În 22 februarie 1673 a fost trimisă și restanța din anul precedent a impozitului acelorași Țigani, în valoare de 48 florini.

În anul 1673 impozitul Țiganilor domnului Lajos era de 100 florini, bani dați în 19 iulie 1673, iar cel al Țiganilor lui Kemény János era de 108 florini, achitați în 3 noiembrie același an.

Voivodul Țiganilor căldărari a plătit impozitul pe anul 1675 în data de 5 iulie, iar valoarea acestuia era de 100 florini.

Pentru anul 1676, în 21 iunie, Nán János, voivodul Țiganilor căldărari, este cel care a trimis impozitul anului respectiv, în valoare de 100 florini. Voivodul Eötvös Mihály, în 14 iulie 1676 a trimis praful de aur pentru Țigani săi, de 80 „nehezék”<sup>16</sup>, care avea o valoare de 144 florini.

Impozitele Țiganilor lui Kemény János și-au păstrat aceeași valoare în anii 1675, 1676, 1677, cât și în anul 1678, adică 108 florini.

În 19 februarie 1679, provizorul de la Făgăraș, Szescsori Sorbán, a trimis impozitul Țiganilor în valoare de 54 florini. Valoarea impozitelor se va păstra și în anii următori, ele fiind plătite în 21 martie 1681, 23 februarie 1682, 3 martie 1683, 12 februarie 1684, 20 februarie 1685, 14 ianuarie 1687, 14 ianuarie 1688 și 5 aprilie 1689.

---

<sup>14</sup> *Ibidem*, p. 17.

<sup>15</sup> *Ibidem*, p. 18.

<sup>16</sup> Nehezék=1p=4,375 gr. Aceasta este o unitate de măsură mică, reprezentând a patra parte dintr-un lat=17,5019 gr. sau 0,01750 kg.

La 20 iulie 1680 voievozii țiganilor căldărari, János și László, au plătit impozitul anual al țiganilor lor în valoare de 150 florini. Pentru această sumă a fost eliberată chitanță.

În anul 1681 voivodul țiganilor căldărari-iobagi, care aparțineau de Cetatea Făgărașului, era Nan János. Acesta a fost cel care a trimis în vistierie impozitul țiganilor iobagi, în 30 iulie 1681, în valoare de 140 florini.

Tot în jurnalul Annei Bornemisza, pentru 12 septembrie 1684 se găsește consemnat că 1 „nehezék”, care era notat 1p, reprezenta 1,80 florini<sup>17</sup>. Chiar dacă Anna Bornemisza a murit în 5 august 1688, încă mai apar câteva informații în jurnalul său. De aici aflăm că, în 6 septembrie 1688, voivodul țiganilor a trimis 72 de florini pentru praful de aur, iar în 5 aprilie 1689 s-a plătit impozitul țiganilor, în valoare de 54 florini. În anul 1700 voivodul țiganilor trebuia să plătească 10 taleri.

Țiganii aurari din Transilvania au fost cei care trimiteau la curtea princiară diferite cantități de aur, conform celor consemnate în jurnalele principesei Anna Bornemisza. Astfel, în 18 iulie 1674 voievozii țiganilor aurari, Mihály și György, au dat praf de aur în valoare de 80 „nehezék”, pentru care au primit chitanță. Valoarea aurului în bani nu a fost declarată. În 22 octombrie 1674, voievozii țiganilor aurari din Plășia de Jos au administrat 120 „nehezék”, în valoare de 216 florini. Tot în 1674, dar la 19 iulie, voievozii țiganilor aurari din Plășia de Sus, Eötvös Mihály și Nyerges György, au administrat praf de aur de „80 nehezék”, pentru care s-au plătit 144 florini.

Praf de aur, în trei bulgări, a fost dat și de către voievozii țiganilor din Plășia de Jos, Stephan Demetre și Baboni György, în 19 octombrie 1675, de 120 „nehezék”, pentru care s-au plătit 216 florini.

Țiganii aurari din Plășia de Jos, prin reprezentanții lor Stephan Györgu și Dragumir, au dat și ei praful de aur pe care îl datorau pentru anul 1676. Fiecare a dat 40 „nehezék”. Bani plătiți pentru acest aur au fost din tricesima de la Bran, 200 florini. Bani de cheltuială, în valoare de 16 florini, au fost luați din punga cu semnul 34<sup>18</sup>. Astfel suma a ajuns la valoarea de 216 florini.

Mihály și György au fost voievozi ai țiganilor aurari. Ei sunt cei care în 25 septembrie 1682 au trimis praful de aur, care se cuvenea anual, de 81 de „nehezék”. Pentru acesta principii nu au plătit. Suma de 140 florini a țiganilor căldărari se păstrează și în 1684, fiind plătită în data de 24 iulie.

Țiganii din Transilvania au început să se sedentarizeze tot mai mult abia după jumătatea secolului următor, în urma legiurilor tereziene și iosefine, dar mai ales după mijlocul secolului al XIX-lea, odată cu desființarea iobăgiei. Cu toate acestea, ei au rămas, după cum afirmă și Regina Maria a României, pe care o citez din memorie, un neam rătăcitor, un neam înconjurat de taină a cărui obârșire n-a fost stabilită niciodată limpede, un neam care și în zilele noastre e nomad, mișcându-se neconținut, mișcându-se din loc în loc.

---

<sup>17</sup> Szádeczky B., *op. cit.*, p. 470.

<sup>18</sup> Punga cu semnul 34: în visteria princiară banii de cheltuială erau puși în pungi cu bani, care erau identificate cu un semn, mai bine zis un număr curent, astfel putem spune că semnul 34 reprezintă punga cu numărul respectiv.

**Lista ilustrațiilor (imagini de la începutul secolului al XVIII-lea)<sup>19</sup>:**

**Fig. 1** – Maestru de dans.

**Fig. 2** – Lăutar (Scripcar).

**Fig. 3** – Lăutar (Cobzar).

**Fig. 4-5** – Imagini țigănci (variante).

**Fig. 6-7** – Imagini țigani.

---

<sup>19</sup> Sursa: <H:/port%20Transilvania.pdf> (accesat: 26.10.2022, orele 13,41).





**Fig. 1**



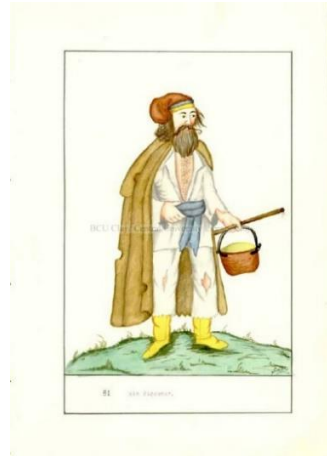
**Fig. 2**



**Fig. 3**



**Fig. 4-5**



**Fig. 6-7**